

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kiuru, Hilla

Title: Aktiivisen ikääntymisen diskurssi Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeamalla vuosina 2000-2015

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © 2022 Gerontologia

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Kiuru, H. (2022). Aktiivisen ikääntymisen diskurssi Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeamalla vuosina 2000-2015. *Gerontologia*, 36(2), Article 143-155.

<https://doi.org/10.23989/gerontologia.109935>

➤ Aktiivisen ikääntymisen diskurssi Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeamalla vuosina 2000–2015

Hilla Kiuru¹

¹Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiaalityön oppiaine

Aktiivisen ikääntymisen politiikkaa on pidetty ratkaisuna ikääntymisen haasteisiin. Tarkastelen artikkelissani, miten aktiivisen ikääntymisen diskurssi näkyy Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman teksteissä vuosina 2000–2015. Foucault'laisella diskurssianalysillä tutkin, millaisten aladiskurssien kautta diskurssi rakentuu ja millaisia subjektipositioita on varattu ikääntyneille. Tulosten mukaan työuran pidentäminen näkyy aineistossa vahvasti ja ikääntyneet nähdään resurssina. Yhteiskunnalta odotetaan kuitenkin varautumista väestön ikääntymiseen, esimerkiksi hoivakustannuksiin ja ikäystävällisen ympäristön tarpeeseen. Toisaalta ikääntyneiden poliittiseen aktiivisuuteen suhtaudutaan ristiriitaisesti.

Johdanto

Väestön ikääntyminen herättää huolta. Huolotosuhde heikkenee niin, että vuonna 2070 Euroopan unionin (EU) alueella on kaksi työikäistä yhtä yli 65-vuotiasta kohden (European Commission 2018). Aktiivisen ikääntymisen edistämisestä on tullut poliittinen tavoite Euroopassa ja muissa ikääntyvissä maissa (Rantanen ym. 2019). Maailman terveysjärjestö (WHO) ja EU ovat edistäneet aktiivisen ikääntymisen politiikkaa 1990-luvulta alkaen vastauksena ikääntymisen haasteisiin (Lassen 2014, 13; Foster & Walker 2015). WHO:n tehtävä kansainvälisenä organisaationa on edistää terveyttä maailmassa (WHO, What we do). WHO:n (2002, 12) mukaan aktiivinen ikääntyminen tarkoittaa terveyden, osallistumisen ja turvallisuuden mahdollisuuksien optimoimista

elämänlaadun parantamiseksi. Se ei tarkoita pelkästään työhön osallistumista tai liikunnallista aktiivisuutta vaan myös mahdollisuutta osallistua hengelliseen, taloudelliseen, yhteiskunnalliseen, kulttuuriseen ja kansalaistoimintaan (WHO 2002, 12). Euroopan komission määritelmän mukaan aktiivisen ikääntymisen tavoitteena on auttaa ihmisiä pysymään ikääntyessään mahdollisimman pitkään vastuussa omasta elämästään sekä osallistumaan yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen toimintaan mahdollisuuksien mukaan (European Commission, Active ageing).

Tutkimusten mukaan ikääntyneet nähdään yleisesti joko taakkana tai aktiivisina toimijoina (van Dyk 2014; Keskitalo-Foley & Naskali 2016; Karisto 2020). Taakkapuheessa ikääntyneet ajatellaan hoivaa tarvitsevinä ja siten yhteiskunnan taloudellista toimivuutta rasitta-

vina. Aktiivisen ikääntymisen ajattelussa taas ikääntyneiden oletetaan ja heidän myös odotetaan olevan toimeliaita. (Karisto 2020; ks. myös Mäntynen & Virtanen 2020.) Aktiivisuuden ihanne on havaittu vanhuspoliittisissa ohjelmissa (Wilinska & Cedersund 2011; Ahosola & Henriksson 2016; Jacobsen 2017; ks. Ahosola & Lumme-Sandt 2016), sanoma- ja aikakauslehdissä ja sosiaalisessa mediassa (Abdullah & Wolbring 2013; Amaral & Daniel 2018; ks. Lumme-Sandt 2010; Ishikawa 2020) sekä ihmisten toiminnassa (Haarni 2009; ks. Brooke 2014).

Tutkin artikkelissani, miten aktiivisen ikääntymisen diskurssi näkyy yhdellä suomalaisen julkisen keskustelun areenalla, Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeamalla vuosina 2000–2015. Lehden levikki on Suomen laajin (MediaAuditFinland 2019). Valitsin aineistokseni pääkirjoitusaukeaman tekstit, koska niissä kerrotaan ja välitetään mielipiteitä, otetaan kantaa ja pyritään vaikuttamaan politiikkaan (Heikkinen 1999, 276). Artikkelini tuottaa uutta tietoa aktiivisen ikääntymisen diskurssista suomalaisessa mediassa ja tekee näkyväksi, miten aktiivisuutta suomalaisessa keskustelussa rakennetaan. Se tuo mukaan keskusteluun näkökulman aktiiviseen ikääntymiseen liitettyyn yksilön vastuun kasvamiseen (ks. Moulaert & Biggs 2013; van Dyk 2014).

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisia aktiivisen ikääntymisen aladiskursseja esiintyy Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman teksteissä vuosina 2000–2015?
2. Millaisiin subjektipositioihin ikääntyneet ihmiset asemoidaan näissä aladiskursseissa?

Aktiivisen ikääntymisen diskurssi

Aktiivinen ikääntyminen kuuluu positiiviseen gerontologiaan (Rantanen ym. 2018). Antti Kariston (2020, 57) mukaan se voidaan yhdistää myös aktiivisuusteoriaan (Havighurst

1961), joka syrjäytti ikääntyneiden irtaantumista yhteiskunnasta korostavan irtaantumisteorian (Cumming & Henry 1961).

Aktiivista ikääntymistä voidaan pitää mallivanhuutena (Timonen 2016). Sitä voidaan pitää lupauksena, ongelmien ratkaisijana diskurssissa, jossa väestön ikääntyminen nähdään eläke- ja hoivajärjestelmille ja taloudelle ongelmia aiheuttavana kriisinä (van Dyk 2014). Myönteisten hyvinvointivaikutusten (Rantanen ym. 2019) lisäksi aktiivisen ikääntymisen voidaan ajatella monipuolistaneen kuvaa ikääntyneistä, esimerkiksi korostamalla heidän osallisuuttaan yhteiskunnassa (Foster & Walker 2015; ks. WHO 2002).

Aktiivisen ikääntymisen ajatusta on kritisoitu esimerkiksi siitä, että se siirtää vastuuta ikääntymisen vaikutuksista ja haasteista uusliberalistisessa hengessä yksilöille (Moulaert & Biggs 2013; van Dyk 2014; ks. Mendes 2013). Sitä on myös syytetty sokeaksi luokan ja sukupuolen suhteen (Timonen 2016, 2–3), ja sen inklusiivisuutta suhteessa marginaalisessa asemassa oleviin ikääntyneisiin, esimerkiksi kulttuuriin vähemmistöihin, on epäilty (Ranzijn 2010). Ylipäätään aktiivisuuden normi saattaa rajata ulos ikääntyneitä, jotka eivät pysty ikääntymään aktiivisesti (Boudiny & Mortelmans 2011; Foster & Walker 2015; Jacobsen 2017; ks. Haarni 2009; Mendes 2013).

Aktiiviselle ikääntymiselle ei ole yhtenäistä määritelmää (Hasmanová Marhánková 2017, 18–20). Ei ole yksimielisyyttä siitä, mikä kaikki luetaan aktiivisuudeksi – kuuluvatko esimerkiksi vapaa-ajan aktiviteetit tähän (Álvarez-García ym. 2018). Myös kansainvälisten järjestöjen painotuksissa on eroja: WHO:n diskurssi aktiivisesta ikääntymisestä korostaa enemmän terveyttä EU:n ja OECD:n (Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön) painottaessa työelämään osallistumista (López-López & Sánchez 2019). Aktiivinen ikääntyminen voi daankin ymmärtää monimuotoisena (Lassen & Moreira 2014). Omia vivahteitaan keskusteluun tuovat aktiivisen ikääntymisen sukulaiskäsitteet: terve ikääntyminen (*healthy ageing*)

(WHO 2017), onnistunut tai menestyksekkäs ikääntyminen (*successful ageing*) (Timonen 2016) ja tuottava ikääntyminen (*productive ageing*) (Leinonen 2007). Joskus niitä käytetään synonyymeinä, joskus taas tehdään selvä ero niiden kesken – yhteistä käsitteille on joka tapauksessa myönteinen näkökulma ikäntymiseen (Álvarez-García ym. 2018).

Tarkastelen aktiivista ikääntymistä *diskursiivisena*. Koska aktiivinen ikääntyminen voidaan nähdä moniulotteisena, tulkitsen sen koostuvan aladiskursseista (Lassen & Moreira 2014), jotka ovat aktiivisen ikääntymisen eri osia. Andrew Blaikien (1999, 13) mukaan diskursit ovat sosiaalisia konstruktioita, jotka sisältävät mekanismeja ja rajoja, joiden kautta identiteettejä voidaan tulkita. Diskurssit rakentavat tiettyjä aspekteja maailmasta, minkä voi tunnistaa esimerkiksi positiosta (Fairclough 2012, 11). Näiden subjektipositioiden mukaisesti näemme ja olemme maailmassa (Willig 2013, 130, 137; ks. Foucault 1982). Diskurssit liittyvät myös valtaan: hallitsevat diskurssit tukevat vallitsevia valtasuhteita ja vakiintuneet diskurssit saatetaan nähdä itsestäänselvyksinä (Willig 2013, 130). Aktiivisen ikääntymisen diskurssiin liittyy subjektipositio (Moulaert & Biggs 2013), joka elää ja toimii tietyllä, ”oikealla” tavalla (ks. Foucault 1982). Aktiivisen ikääntymisen diskurssi vaikuttaa siihen, mitä pidämme oikeanlaisena ikääntymisenä (ks. Estes ym. 2003, 3–4; Willig 2013).

Aineisto ja metodi

Tutkimustani motivoi kiinnostus siihen, miten aktiivinen ikääntyminen näkyy akateemisen keskustelun ja kansainvälisten ja kansallisten agendojen ulkopuolella sekä miten tämä diskurssi välittyy ihmisille. Aineiston keruuta suunnitellessani etsin julkisen keskustelun osaa, josta tutkia aktiivisen ikääntymisen diskursssia. Valitsin aineistokseni Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman tekstit aikaväliltä 2000–2015. Tänä ajanjaksona julkaistiin WHO:n

Active Ageing: A Policy Framework (2002) ja vietettiin EU:n aktiivisen ikääntymisen ja sukupolvien välisen solidaarisuuden teemavuotta vuonna 2012 (European Commission, Active ageing). Helsingin Sanomat on lehden periaatelinjan mukaan ”sitoutumaton päivälehti, joka pyrkii edistämään ja vahvistamaan kansanvaltaisuutta, yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta ja mielipiteen vapautta” (Helsingin Sanomat 29.1.2020). Pääkirjoitusten lisäksi otin aineistoon mukaan pääkirjoitusaukeaman Merkintöjä- ja Kolumni-tekstit. Jätin pois Vieraskynä- ja Muut lehdet -palstojen tekstit, koska halusin keskittyä lehden omaan linjaukseen, en muiden lehtien tiivistyksiin tai toimituksen ulkopuolisten kirjoittajien teksteihin.

Hain kirjoituksia lehden verkkoarkistosta seuraavien ikääntymiseen ja aktiiviseen ikääntymiseen liittyvien hakusanojen katkaisulla: *vanheneminen, ikääntyminen ja ikä* (vanh*, ikä*, iä*, ik*, i'i*) sekä *eläke, työura, vapaaehtois-, voimavaara ja seniori* (eläk*, työur*, vapaaeht*, voimavar* ja senior*). Haun tuloksena oli 1577 tekstin kokoelma. Tämä alkuperäinen aineisto sisälsi kaikki ikääntymiseen liittyvät pääkirjoitusaukeaman tekstit. Koska halusin tutkia nimenomaan aktiiviseen ikääntymiseen liittyviä tekstejä, karsin aineistosta pois tekstit, jotka liittyivät esimerkiksi vanhusten laitoshoidon, työeläkejärjestelmään tai maan sisäiseen muuttoliikkeeseen. Rajauksen ulkopuolelle jäivät myös muualle kuin Suomeen liittyvät kirjoitukset sekä tekstit, joissa ikääntyminen esiintyi vain pienenä mainintana. Karsinnan tuloksena oli 848 tekstiä. Tein karsinnan koodaamalla tekstit tutkimuskirjallisuutta ja aktiivisen ikääntymisen indeksiä (Active Ageing Index, AAI) soveltaen (suluissa oleva numero viittaa koodin esiintymistiheyteen 848 tekstin aineistossa): työuran pidentäminen (387), taloudellinen turva (148), pääsy terveyden/hammashoittoon (103), ikäystävällinen ympäristö (99), kotona asuminen (83), sosiaaliset suhteet (68), eliniän pidentyminen/elinikä (61), terveys (56), koulutus (51), omaishoito (49), aktiivinen osallistuminen yhteiskuntaan eläkkeellä (48),

elinikäinen oppiminen (42), sukupuoli (33), terveelliset elämäntavat (28), itsenäisyys (20), mielenterveys (20), ICT (16), liikunta (13), aktiivisuus tai ei-aktiivisuus (11), vapaaehtoistyö (10), lastenhoitoon osallistuminen (7), fyysinen turvallisuus (5). Yksi teksti voi sisältää useampia koodeja.

Valitsin näiden 848 tekstin joukosta tarkemmin analysoitavaksi 386 tekstiä käyttäen kriteerinä niiden osuvuutta ja monipuolisuutta suhteessa aktiivisen ikääntymisen diskurssiin. Tarkemman analyysin tein soveltamalla Carla Willigin (2013) foucault laista diskurssianalyysia, joka koostuu kuudesta vaiheesta: Ensin etsitään tavat, joilla diskursiivisesta objektista eli tutkittavasta kohteesta puhutaan. Tämän jälkeen muodostetaan diskurssit näistä eri puhumisen tavoista. Kolmanneksi pohditaan eri diskurssien syitä ja tavoitteita. Neljännessä vaiheessa hahmotetaan diskurssien tarjoamat subjektipositiot eli eräänlaiset diskurssissa sijaitsevat paikat, joista toimitaan ja puhutaan. Viidennessä vaiheessa tarkastellaan diskurssin tarjoamia toimintamahdollisuuksia, kuudennessä taas sen mahdollistamia tunteita ja kokemuksia. Omassa tutkimuksessani diskursiivinen objekti on ikääntyminen, jota tarkastelen aktiivisen ikääntymisen näkökulmien ja aladiskurssien kautta. Sovelsin analyysimenetelmää paikallistamalla aktiivisen ikääntymisen diskurssin aladiskurssit ja niihin liittyvät subjektipositiot.

Tunnistamani aktiiviseen ikääntymiseen liittyvät aladiskurssit ja subjektipositiot mukailevat osittain aikaisempaa tutkimusta. Luksiessani aineistoa minulla oli käsitys aktiiviseen ikääntymiseen liittyvistä asioista, joita ovat esimerkiksi WHO:n dokumentissa mainitut terveelliset elämäntavat, varautuminen, osallisuus, työnteon jatkaminen, ikäystävälliset ympäristöt ja sukupolvien välinen solidaarisuus (WHO 2002). Kansantalouden aladiskurssiin liittyen havaitsin, että huolikeskustelu tai alarmistinen keskustelu (ks. Katz 1992) väestön ikääntymisen seurauksista taloudelle ja palvelujärjestelmille on toiminut kimmokkeena aktiivi-

sen ikääntymisen politiikan edistämiseksi ja ikääntyneiden aktiivisemmalle roolille (van Dyk 2014). Ikääntyneiden osallisuutta pidetään tärkeänä sekä työn, vapaaehtoistyön että esimerkiksi omaisten hoitamisen ja poliittisen osallisuuden muodossa (Active Ageing Index; WHO 2002). Työuran pidentämisen ja talouden näkökulma on puolestaan korostunut erityisesti EU:n ja OECD:n julkaisuissa (Hamblin 2013; López-López & Sánchez 2019). Varautuminen vanhenemiseen terveellisiin elämäntavoin kuuluu niin aktiiviseen ikääntymiseen kuin onnistuneeseenkin ikääntymiseen; on tärkeää pysyä mahdollisimman itsenäisenä (ks. Lassen 2014; Timonen 2016; Lamb ym. 2017). Sekä aktiivista (Timonen 2016) että onnistunutta ikääntymistä (Timonen 2016; Lamb ym. 2017) on kritisoitu siitä, että varallisuuden vaikutusta ei ole niissä huomioitu. Nämä lähtökohdat mieleissäni ja foucault laista diskurssianalyysia (Willig 2013) soveltaen tunnistin teksteistä kolme aktiiviseen ikääntymiseen liittyvää aladiskurssia. Tulososassa esitelen aladiskurssit ja niihin liittyvät ikääntyneiden subjektipositiot (taulukko 1).

Tulokset

Millaisin aladiskurssein aktiivisen ikääntymisen diskurssia tuotetaan Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman teksteissä ja millaisiin subjektipositioihin ikääntyneet ihmiset asemoidaan niiden kautta? Foucault laista diskurssianalyysia (Willig 2013) hyödyntäen löysin taulukossa 1 näkyvät aladiskurssit ja subjektipositiot.

Kansantalous

Kansantalous ja siihen liittyvä huoli on yksi aineistosta esiin nouseva aktiivista ikääntymistä rakentava aladiskurssi, joka liittyy väestön ikääntymiseen, talous- ja hyvinvointivaikutuksiin, talouskriisiin ja työvoimapulaan. Näillä perustellaan työuran pidentämisen tarvetta;

Taulukko 1. Aktiivisen ikääntymisen diskurssiin liittyvät aladiskurssit ja subjektipositiot.

Aladiskurssit	Subjektipositiot ikääntyneille
Kansantalous	Resurssipositio, jossa ikääntynyt tekee työtä, vapaaehtoistyötä ja hoitaa omaisiaan Ikääntynyt työntekijä, joka haaveilee eläkkeestä -positio Työelämässä syrjityn ikääntyneen positio
Oma talous ja terveys	Itsestään huolehtivan yksilön positio Tukea tarvitsevan aktiivisen ikääntyjän positio Hyvä köyhä ja rajoitettu aktiivisuus -positio
Poliittinen osallistuminen/aktiivisuus	Poliittisesti aktiivisen eläkeläisen positio Ikääntyneen poliitikon/muun julkisuuden henkilön positio

erityisesti suurten ikäluokkien jaksaminen työelämässä on tärkeää (ks. myös Ishikawa 2020). Pidentäminen näyttätyy vaihtoehdottomana; ilman sitä eläkkeiden tai hyvinvoinnin taso laskee.

Työntekijän pitäisi kuitenkin jaksaa kauemmin, jos harmaantuva Suomi ja muu Eurooppa aikovat säilyttää hyvinvointinsa nykyisellään. Suomessa asiantuntijat haluavat nostaa keskimääräistä eläkkeellelähtöikää vuodella tai parilla. Sillä jo selvitään pitkälle. Eläkkeiden ympärillä vellova keskustelu saattaa kuitenkin olla yksi syy siihen, että ihmiset kiirehtivät pois työelämästä. He pelaavat mieluummin varman päälle kuin joutuvat tilanteeseen, jossa työ tuntuu rasitukselta, mutta pakotiet on tukittu. (Pääkirjoitus 14.7.2000: Työpaikkojen vinoutunut kulttuuri sysää eläkkeelle.)

Hyvinvoinnin ja talouskasvun vuoksi työ ja sen luoma vauraus ovat tärkeitä. Tämä voidaan liittää EU:n ja OECD:n työtä ja taloutta painottavaan näkemykseen aktiivisesta ikääntymisestä (López-López & Sánchez 2019). Työn tuottaman vaurauden lisäksi työn arvostamisen normatiivisuus liittyy kansantalouden aladiskurssiin. Pyrkimystä työuran pidentämiseen ja pyrkimyksessä onnistumista tarkastellaan va-

paa-ajan kasvavan arvostuksen näkökulmasta. Vapaa-ajan ja perheen arvostaminen on lehden mukaan tärkeää, mutta ei välttämättä edullista kilpailukyvyille.

Keskeisin johtopäätös voidaan kuitenkin tiivistää kolmeen sanaan: tärkeintä on työ. Työn avulla luodaan vaurautta. Sitä mukaa kuin tehty työ lisääntyy, lisääntyy myös jaettava varallisuus. Vain tätä kautta aktiiviväestöllekin jää jotain, kun ikääntyneen väestön tarpeet on hoidettu. Työn määrää yhteiskunnassa on kyettävä lisäämään: elinikäistä työaika on kyettävä pidentämään ja työllistymisen kynnystä on kyettävä alentamaan. (Pääkirjoitus 4.6.2001: Tärkeintä on työ.)

Kansantaloudellinen huoli kytetään myös harmaantuvan Euroopan kilpailukykyyn, jota verrataan Amerikkaan ja Aasiaan. Eurooppalaisten vapaa-ajan arvostuksen kerrotaan olevan haitaksi taloudelle nykyisen ikärakenteen vallitessa. Euroopan ikääntymiseen tuntuu sisältävän huoli elinvoimaisuudesta ja dynaamisuudesta. Tällaisen uhan kokeminen ei ole uutta. Pat Thanen (2000, 333–351) mukaan 1900-luvun alussa Britanniassa pohdittiin väestön vanhenemisen vaikutusta maan sotilaalliseen voimaan, asemaan siirtomaavaltana, työvoimapulaan ja talouteen, väestön nuorek-

kuuteen ja innovatiivisuuteen. Pelkoa tietynlaisesta voiman menetyksestä on nähtävissä nykyäänkin. Tällaista ikääntymiseen liittyvää huolestunutta puhetta on kutsuttu alarmistiseksi (Katz 1992; ks. myös Ishikawa 2020).

Kansantalouden aladiskurssin yhteydessä esiintyvät seuraavat kolme subjektipositiota: resurssipositio, jossa ikääntynyt tekee työtä, vapaaehtoistyötä ja hoitaa omaisiaan; eläkkeestä haaveilevan ikääntyneen työntekijän positio sekä työelämässä syrjityn ikääntyneen positio. *Resurssipositio* näkyy enimmäkseen keskusteluna työuran pidentämisestä. Ikääntyneiden aiempaa paremman terveyden ja koulutuksen kirjoitetaan tukevan tätä. Lisäksi tarvitaan oikeanlaista asennetta. Työnteon pitäisi kiinnostaa enemmän kuin vapaa-ajan, ja ihmisten tulisi nähdä enemmän vaivaa ja laskea vaatimukseen työllistykseen.

Kun 1995 yli 65-vuotiaita työssäkävijöitä oli 15000, tänä vuonna parikymmentätuhatta 65–74-vuotiaasta osallistuu työelämään ja määrän ennustetaan kasvavan. Monet työkykyiset haluavat ansaita rahaa, olla avuksi ja tuntea itsensä tarpeellisiksi. Asenne on mitä kiitettävimpin. Työvoimapula kolkuttelee jo ovela, eikä varsinkaan päteviä sijaisia äkillisiin tarpeisiin ole juuri saatavilla. Työ pitää tekiänsä vireänä, ja vanhuuseläkkeellä oleva voi uurastaa voimiensa mukaan. (Pääkirjoitus 26.10.2002: Työ on alkanut kiinnostaa eläkeläisiä.)

Työuran pidentämiseen kytkeytyy käsitys elinikäisestä oppimisesta, joka liitetään kirjoituksissa työuraan tavalla, joka tukee aktiivisen ikääntymisen produktiivista linjaa (Hamblin 2013, 8–9). Kouluttautumisen kerrotaan lisäävän työssä jaksamista ja suojaavan suhdannevaihteluilta ja työttömyydeltä.

Resurssipositioon kuuluvat myös vapaaehtoistyö ja omaishoito. Lehti esittää omaishoitajina toimivat ikääntyneet arvostettuina ja tärkeinä mutta uupuvina ja uhrautuvina ihmisinä, joiden palveluita tarvitaan lisää. Tämä ei kui-

tenkaan näy kuntien tarjoamissa korvauksissa ja arvostuksessa. Myös työssä käyvien omaisten roolia ikääntyneiden läheisten hoivassa sivutaan. Aineistossa harvemmin esiintyvissä vapaaehtoistyössäkin nähdään yhdistyvän yhteiskunnan ja ikääntyneen hyvä. Vapaaehtoistyöntekijä saa tekemistä ja sisältöä elämänsä, ja vapaaehtoistyön kohde, esimerkiksi yksinäinen ikääntynyt, saa lisää sosiaalisuutta elämäänsä.

Vapaaehtoistyö antaa ryhtiä päivään ja tuo tekijälleen luontevan työyhteisön ja sosiaalisia subteita. Se myös vahvistaa tunnetta siitä, että vajaan työkykyisenä, irtisanottuna tai vanhanakin voi vielä olla hyödyksi. (Pääkirjoitus 8.3.2009: Vapaaehtoistyön arvo kasvaa työttömyyden lisääntyessä.)

Työn näkökulmasta resurssiposition vastapositiona esiintyy ikääntynyt työntekijä, joka haaveilee eläkkeestä. Hän ei jaksaa kouluttautua eikä kilpailla nuorempien kanssa ja saattaa lähteä varhaiseläkkeelle vakuutuksen turvin. Kansantaloudellisista vaikutuksista huolimatta ihmisiä ei innosta työuran pidentäminen (ks. myös Ishikawa 2020, 115–127).

Tässäkin puhe kääntyy asenteisiin. Vaikka suomalaisten perhettä ja vapaa-aikaa arvostavia asenteita kehutaan, tämän ei ajatella tukevan yhteiskunnan kilpailukykyä ja kansantaloutta. Haaveilu vapaudesta eli eläkkeelle jäämisestä ymmärretään, mutta siihen liitetään väärän ajatuksen leima. Ikääntyneen työntekijän pitäisi korjata työuran pidentämiseen liittyvää asennetta, eikä pelkästään asennemuutos riitä:

Suomalaisten käsitys sopivasta eläkeiästä on kuudessa vuodessa muuttunut suotuisaan suuntaan. Keskimäärin oikea ikä lähteä työelämästä olisi nyt 62 vuotta, kun vuonna 1998 vielä ajateltiin, että työstä on paras luopua 60-vuotiaana. Valistus eläkeiän myöhentämisen tärkeydestä on siis mennyt hyvin perille asennetasolla. ... Käytännössä ihmiset eivät elä niin kuin pitävät hyvänä, vaan pää-

tyvät todellisuudessa eläkkeelle vain hieman yli 59-vuotiaina. (Pääkirjoitus 22.11.2004: Eläikeikä nousee vain asenteissa.)

Toisaalta varhaisen eläkkeen valitsevia myös ymmärretään. Työssä jatkamiseen vaikuttavat esimerkiksi stressi, masennus, työn miellyttävyyttä tai sen raskaus sekä ikääntyneisiin kohdistuvat syrjivät, ageistiset asenteet. Naisten työuraan kirjoitetaan vaikuttavan lisäksi sukupuoli- ja ikäsyrjintä sekä hoitovapaat. Kolmas kansantalouden aladiskurssiin liittyvä positio onkin *työelämässä syrjityn ikääntyneen positio*. Kansantalouden aladiskurssi rakentaa kuvaa ikääntymiseen liittyvistä haasteista, esimerkiksi työvoimapulasta ja hyvinvointivaltion tulevaisuudesta, mutta ageismin, ikäsyrjinnän, takia ongelmia ei voida ratkaista työuraa pidentämällä (ks. myös Ishikawa 2020, 184). Ageistisia asenteita kerrotaan piilevän esimiesten keskuudessa ja työyhteisöissä; ikääntyneitä työntekijöitä ei pidetä haluttuna työvoimana. Ageismin syitä etsitään myös työkultuurista, joka hyväksyy vain sataprosenttisen suorituksen. Syrjinnällä on seurauksensa – sen kirjoitetaan vaikuttavan työssä jatkamiseen ja kouluttautumiseen.

Ikääntyneen työntekijän asenne ei yksin riitä, vaan myös ympäristön pitää tukea työuran pidentämistä tarjoamalla kuntoutusta, joustavuutta työelämään, työviihtyvyyttä, työsuojelua, työhyvinvointia ja tarvittaessa mahdollisuutta vuorotteluvapaaseen tai osa-aikaeläkkeeseen. Ympäristötekijöihin kuuluvat työnantaja, työyhteisö, hallitus ja työmarkkinajärjestöt. Työnantajien ja työyhteisöjen tehtävänä työurien pidentämiseksi on korjata ageistiset asenteet. Kolmikannan eli hallituksen, työnantajien ja työntekijöiden keskusjärjestöjen (Mielonen 2006) tehtävänä on neuvottelemine. Vaikka järjestelmää pidetään jähmeänä ja neuvottelujen sävy on välillä tiukka, niitä pidetään merkittävämpinä kuin määräyksiä. Korostetaan työelämän kehittämistä ja jaksamista, hyvätuloisten esimerkin voimaa, johtamisen ja erilaisten ihmisten huomioonottamisen merkitystä ja kannustamista paremman eläkekertymän avulla.

Oma talous ja terveys

Oma talous ja terveys -aladiskurssiin kuuluu yhteiskunnan tuki ikäystävällisen ympäristön, palveluiden ja hoivakuluihin varautumisen muodossa. Esiin tuodaan toisaalta ikääntyneen omaa aktiivisuutta, mutta myös yhteiskunnan tuen tarve korostuu. Aladiskurssiin kuuluu kolme subjektipositiota: itsestään huolehtivan yksilön positio, tukea tarvitsevan aktiivisen ikääntyjän positio sekä hyvän köyhän ja rajoitetun aktiivisuuden positio. *Itsestään huolehtivan yksilön positiossa* henkilö pitää yhteyttä omaisiin tietotekniikan avulla, menee vanhemmalla iällä naimisiin, käyttää palveluita, kuluttaa, muuttaa itselle sopivampaan paikkaan, matkailee ja varautuu vanhenemiseen esimerkiksi eläkesäästöillä. Varakkaiden odotetaan käyttävän varallisuuttaan tarvitsemiinsa hoivapalveluihin, jolloin yhteiskunnalle jäisi enemmän rahaa vähävaraisempien ikääntyneiden palveluihin, vaikka tämän uumoillaan tuottavan myös eriarvoisuutta. Itsestään huolehtivan yksilön positiossa tasapainoillaan yksilön vastuun ja yhteiskunnan tuen välimaastossa. Oikeilla elintavoilla ja itsenäisyydellä ihmiset ovat toimintakykyisempiä ja aiheuttavat vähemmän kustannuksia – hyvistä elintavoista hyötyvät niin ikääntynyt itse kuin kansantalouskin. Toisaalta muistutetaan, että elintavoista huolimatta ihminen vanhenee ja terveysmenoja syntyy, minkä vuoksi tarvitaan tukea yhteiskunnalta. Kirjoituksissa myös tunnistetaan sosioekonomisen aseman vaikutus terveyteen ja suhtaudutaan kriittisesti epäterveellisyydestä rankaisemiseen. Vaikka ikääntyneiden odotetaan olevan terveempiä ja toimintakykyisempiä entistä pidempään, lehti näyttää kuitenkin suhtautuvan tutkijoita huolestuneemmin tulevien hoivamenojen suuruuteen. Huoli hoivamenoista voidaan liittää myös kansantalouden aladiskurssiin, koska eläkepommin lisäksi kirjoituksissa kannetaan huolta ikääntyvän väestön kasvavista hoivan tarpeista ja huoltosuhteesta (ks. myös Ishikawa 2020, 139–140).

Yhteiskunnan tuen merkitys korostuu *tukea tarvitsevan aktiivisen ikääntyjän positiossa*, jossa aktiivinen elämä on mahdollista tuen avulla. Tuki voi tarkoittaa apuvälineitä, ikääntyneiden itsenäistä liikkumista tukevaa elinympäristöä, neuvontaa ja selkeää viestintää. Ikäystävälliseen ympäristöön kuuluvat myös kyläkaupat, lähikirjastot, liikuntarajoitteisten istumapaikat raitiovaunuissa ja julkinen liikenne asutuskeskusten ulkopuolella. Ikääntyneitä tukevaan ympäristöön voidaan liittää sekin, että ikääntyneiltä ei odoteta esimerkiksi pankkiautomaatin käytön opettelemisesta tai sopeutumista terveydenhoidon nettipalveluihin. Ylipäätään uuteen teknologiaan ikääntyneiden apuna tunnutaan suhtautuvan skeptisesti – toisin kuin aktiivisen ikääntymisen diskurssissa, jossa teknologian käyttöön suhtaudutaan myönteisesti (ks. Active Ageing Index; Malanowski 2009). Myös yksinäisyyden torjunnassa yhteiskunnan, yhteisöjen ja järjestöjen tuen rooli on merkittävä.

Ikääntyvillä on velvollisuus pysyä yhteiskunnan aktiivisina jäseninä. Vapaaehtoistyö, lastenlasten hoito tai muu osallistuminen pitää vanhuksat virkeinä ja hyödyttää kaikkia. Malmin "kutojamummit" ovat tästä suomalaisen esimerkki. ...Mutta entä ne vanhuksat, jotka ovat liian vanhoja, köyhiä tai väsyneitä kutomaan tai sitten golfaamaan Algarvessa? Odottaako heitä kaukalo vanhainkodin nurkassa? (Pääkirjoitus/Kolumni 11.11.2012: Varokaa vihaisia vanhuksia.)

Yllä olevassa aineistokatkelmassa (jossa viitataan pitkäikäisyyttä tutkivan ajatuspaja International Longevity Centren raporttiin) korostuvat ikääntyneen velvollisuudet ja aktiivisuus. Toisaalta siinä on nähtävissä myös aktiivisen ikääntymisen diskurssin kritiikki: esiin tuodaan varallisuuden, iän ja toimintakyvyn vaikutukset sekä aktiivisuusajattelun mahdollinen ulossulkevuus, joka on tuttu myös aiemmista tutkimuksista (ks. Boudiny & Mortelmans 2011; Foster & Walker 2015;

Jacobsen 2017; ks. Haarni 2009; Mendes 2013). Katkelmassa on myös nähtävissä erottelua kolmannen ja neljännen iän välillä, joista ensimmäinen on liitetty toimijuuteen ja kulutukseen jälkimmäisen viitatta suurempaan palvelujen tarpeeseen sekä terveyden ja toimintakyvyn heikkenemiseen (São José 2020).

Hyvä köyhä ja rajoitettu aktiivisuus -positiossa ikääntyneen elämään vaikuttavat asumistuen heikennykset ja lääkekorvauksien leikkaukset. Kirjoituksissa nostetaan esiin pientä eläkettä saavien ikääntyneiden taloudellinen ahdinko. Taloudellinen turvallisuus kuuluu aktiivisen ikääntymisen indeksiin (Active Ageing Index), mutta toisaalta aktiivista tai onnistunutta ikääntymistä on kritisoitu siitä, että se ei huomioi yhteiskuntaluokkaa (Timonen 2016, 2–3). Vaikuttaa siltä, että pienituloisia eläkeläisiä pidetään kirjoituksissa hyvinä köyhinä (ks. Thane 2000, 95, 202–203), jotka haluavat pärjätä itse, eivät vaadi paljon eivätkä hätkähdä talouteen kohdistuvista säästötoimista ja jotka ovat myös jollakin tavalla yhteiskunnan uhreja (Mäntynen & Virtanen 2020). Heidän avulsaan voidaan myös yrittää kerätä poliittisia irtopisteitä. Teksteissä otetaan huomioon myös se, että eläkkeen kertymiseen vaikuttaa sukupuoli: naisten hoitovapaat lyhentävät työuraa ja siten pienentävät eläkettä.

Poliittinen osallistuminen/aktiivisuus

Poliittinen osallistuminen/aktiivisuus -aladiskurssiin kuuluvat kirjoitukset ikääntyneiden suureen määrään ja äänestysaktiivisuuteen liittyvästä poliittista vallasta, joka korostuu nuorten äänestysaktiivisuuden laskiessa. Ikääntyneiden poliittinen valta ja sen yhteiskunnalliset vaikutukset ja myös siihen suhtautuminen uhkaavana on huomattu aikaisemmassakin tutkimuksessa (ks. Ishikawa 2020; Mäntynen & Virtanen 2020). Ikääntyneisiin liitetään konservatiivisuus ja maahanmuuttovastaisuus, mutta toisaalta kritisoidaan näkemystä, että eläkeläiset olisivat vain oman etunsa mukaan

äänestäviä. Lisäksi nostetaan esiin lapsiperheiden eläkeläisiin verrattuna vaimeampi ääni, vaikka vastakkainasettelua ei haluta luoda:

Ei tietenkään pidä lietsoa lapsiperheitä taiteluun yhteisen kakun jaosta tai asettaa heitä vastakkain eläkeläisten kanssa. Mielikuvaa eläkeläisistä pelkkien omien eläke-etujensa mustasukkaisina valvojina on aivan väärä. Omien etujensa rinnalla eläkeläiset ajavat usein myös lapsiperheiden asioita, joihin monilla on omien lasten ja lastenlasten kautta hyvä tuntuma. Yhteiskunnassa on kuitenkin jotakin pahasti vialla, jos yhteiskunnalliset asiat jäävät lähinnä vain eläkeläisten barrastukseksi. (Pääkirjoitus/Merkintöjä 3.5.2002: Eläkeläiset ja lapsiperheet.)

Tässä aladiskursissa esiintyy *poliittisesti aktiivisen eläkeläisen subjektipositio*. Eläkeläiset näytettyvät vahvoina ja aktiivisina puhuttaessa vaalikäyttäytymisestä (ks. myös Mäntynen & Virtanen 2020) ja eläkeläisten mielenosoituksista. Näissä teksteissä huomioidaan myös poliittisesti aktiivisten eläkeläisten varallisuus. Kansaneläkkeen pohjaosan tuplaleikkauksen aiheuttamasta närkästyksestä ja hyvittämisestä kirjoitettaessa mainitaan, että kyseessä eivät olleet pienituloisten joukko ja että rahaa tarvittaisiin muuhunkin, esimerkiksi ikääntyneiden hoivakustannuksiin. Ymmärtäväisemmin kirjoitetaan asumistuen leikkausta koskevista mielenosoituksista ja pankkien palvelumaksuihin liittyvästä eläkeläisjärjestöjen poliittisesta aktivoitumisesta.

Lehti asemoi eläkeläiset politiikan aktiiviseksi seuraajiksi. Poliitikot saattavat joutua vastaamaan heille toimistaan, mutta toisaalta poliitikot voivat nousta heidän sankareikseen. Aktiivisten eläkeläisten ääni kuuluu poliitikoille helpommin kuin lapsiperheiden ääni, koska heillä on enemmän aikaa politiikan seuraamiseen ja siihen osallistumiseen. Heidän ääniään saatetaan kalastella. Ikääntyneet kuvataan myös ryhmäksi, joka on tottunut vaikuttamaan äänestämällä ja puolueiden kautta.

Puolueiden ikääntymisellä on negatiivinen kaiku, ja ikääntyminen liittyy puolueet osaksi menneisyyttä henkilökeskeisen yleisödemokratian maailmassa. Vasemmistopuolueiden ja ay-liikkeen ikääntyminen tuodaan esille, ja ikääntyneiden aktiivien suuri määrä liitetään näiden elinvoimaisuuden laskemiseen. Vaikka poliittinen aktiivisuus kuuluu aktiivisen ikääntymisen indeksiin (Active Ageing Index), siitä ei aineistoni kirjoituksissa puhuta kannustavasti. Samalla kun kaupungin hallitusvallan nuorentumisesta Helsingissä kirjoitetaan myönteisesti, ikääntyneiden suuri määrä muiden kuntien hallituksissa näyttäytyy taakkana ja valtaan takertumisena. Kokemusta kyllä arvostetaan, mutta sitä todetaan olevan myös nuoremmilla poliitikoilla, jotka ovat lisäksi paremmin arjessa kiinni: *Jokainen vanhempi tietää, ettei mikään palauta maan pinnalle yhtä nopeasti kuin oma lapsi. Toki iäkkäämpikin poliitikko jakaa näitä kokemuksia, mutta arjella on taipumus äkkiä unohtua. (Pääkirjoitus/Kolumni 15.6.2010: Uusi sukupolvi on ottanut ohjat.)*

Eri tavalla suhtaudutaan yksittäisiin ikääntyneisiin poliitikkoihin, *ikäntyneen poliitikon/ muun julkisuuden henkilön positioon*. Kirjoitetaan esimerkiksi eläkelöityvän presidentin tulevasta asemasta, vuoden 2012 presidenttivaaliehdokaiden pitkästä poliittisesta kokemuksesta (iän lisäksi) sekä kokeneesta poliitikosta, joka ei tee tilaa nuoremmille. Jörn Donnerin ikä ja pitkä kokemus mainitaan, mutta tekstin mukaan häntä ei voida sanoa ”tuulahdukseksi menneisyydestä” (19.7.2013). Aktiivisuusdiskurssin lisäksi tämä voidaan liittää myös muihin keskusteluihin. Taiteilijoihin (ks. ikääntymisestä ja taiteilijuudesta Aaltonen 2010) ja poliitikkoihin tuntuvat pätevän eri säännöt kuin muuhun kansaan. Tätä kommentoidaankin yhdessä aineiston kirjoituksessa (24.9.2009), jossa todetaan, että poliitikoille ja taiteilijoille suodaan ajattelu ja luovuus, kun taas muihin ikääntyneisiin voidaan suhtautua kuin lapsiin (ks. Hockey & James 1993). Ikääntyneitä poliitikkoja käsitellään kirjoituksissa siis eri tavalla kuin poliittisesti aktiivisia eläkeläisiä.

Johtopäätökset

Analysoin tutkimuksessani aktiivisen ikääntymisen diskurssin esiintymistä Helsingin Sanomien pääkirjoitusaukeaman teksteissä vuosina 2000–2015. Tulosten valossa näyttää siltä, että aktiivinen ikääntyminen nähdään aineistossa ratkaisuna ikääntymisen aiheuttamiin haasteisiin. Ratkaisua haetaan ikääntyneistä (Timonen 2016) – heitä kannustetaan työuran pidentämiseen, omaishoittoon, vapaaehtoistyöhön ja terveellisiin elämäntapoihin. Aktiivisen ikääntymisen diskurssi näyttäytyy lehden pääkirjoitusaukeaman teksteissä ennen kaikkea aladiskurssiensa kautta, ei niinkään suoraan aktiivisen ikääntymisen käsitteenä. Teksteistä on joka tapauksessa hahmotettavissa aktiivisen ikääntymisen diskurssi; sen näkökulmasta (Fairclough 2012, 11) ikääntyminen koetaan kansantaloudelliseksi huoleksi, johon haetaan ratkaisua ikääntyneiltä itseltään (Timonen 2016; ks. van Dyk 2014).

Motoko Ishikawa (2020) tarkasteli väitöskirjassaan suurten ikäluokkien esittämistä mediassa Suomessa ja Japanissa. Vaikka suuria ikäluokkia kannustettiin vapaaehtoistoihin ja työuran pidentämiseen, suomalainen kuva suurista ikäluokista rakentui Japaniin verrattuna enemmän taakkatulkinnan kuin aktiivisuuden kautta. Myös oman analyysini mukaan huoli kansantaloudesta on suuri. Foucault-laisen diskurssianalyysin (Willig 2013) avulla voidaan kuitenkin myös erottaa tämän puheen kautta rakentuvat aktiivisen ikääntymisen diskurssiin kuuluvat positiot, joista yksi toteuttaa haluttua käyttäytymistä eli työuran pientämistä, ja toinen taas pyrkii välttelemään tätä. Jälkimmäisen position aktivoimiseen tarjotaan kirjoituksissa keinoiksi asennekasvatusta ja ympäristön toimijoiden antamaa tukea. Tulosteni mukaan siis kansantalouden aladiskurssin kautta ikääntyneitä kehoitetaan pidentämään työuraa, ja myös vapaaehtoistyöhön ja omaishoitajuuteen suhtaudutaan myönteisesti. Toisen aladiskurssin, omaisuus ja terveys -diskurssin, varautumispuheen kautta ikääntyneitä kannustetaan talou-

delliseen varautumiseen ja terveellisiin elämäntapoihin, mutta myös yhteiskunnalta odotetaan tukea. Tuloksista on havaittavissa aktiivisen ikääntymisen subjekti, joka jatkaa ikääntyneenä työn tekemistä ja työn kaltaisia tuottavia aktiviteetteja (Moulaert & Biggs 2013) tai toimii esimerkiksi omaishoitajana. Lehdessä huomiointiin myös sosioekonomisten tekijöiden vaikutus aktiivisuuteen, mikä on tärkeää aktiivisuusvaateen mahdollisen ulossulkevuuden näkökulmasta (ks. esim. Boudiny & Mortelmans 2011).

Aktiivisen ikääntymisen diskurssia on kritisoitu vastuun sysäämisestä yksilölle (Mendes 2013; Moulaert & Biggs 2013; van Dyk 2014). Tulkitsen analysoimieni tekstien perusteella, että myös ympäröivällä yhteiskunnalla ja muilla toimijoilla on vastuunsa. Louise Plouffen ja Alexandre Kalachen (2010) mukaan ympäristö voi joko tukea tai estää aktiivisuutta ja itsenäisyyttä. Helsingin Sanomien kirjoituksissa nähdään, että ympäristön tulee tukea ikääntyneen aktiivisuutta lähipalveluilla, työuran pidentämistä joustavuudella ja työhyvinvoinnilla sekä terveellisiä elintapoja ja terveyttä sosioekonomisten erojen huomioimisella ja palveluilla. Yksilö ei siis jää yksin vastuuseen ikääntymiseen liittyvistä riskeistä (ks. Evans & Nistrup 2020), toisin kuin Deborah Laliberte Rudmanin ja Daniel Molken (2009) tutkimuksessa. Ympäröivän yhteiskunnan rooli on tärkeä myös suhteessa köyhyyteen, teknologian käyttöön ja yksinäisyyteen. Teknologian käyttöön suhtaudutaan skeptisesti, mikä on ristiriidassa aktiivisen ikääntymisen diskurssiin kuuluvan teknologian käytön kanssa (ks. Active Ageing Index; Malanowski 2009). Toisaalta aineiston aikaväli (2000–2015) voi vaikuttaa tulokseen. Myös osallistuminen lastenlasten hoitoon, joka on yksi aktiivisen ikääntymisen indeksin indikaattoreista, näkyi aineistossani hyvin vähän.

Työhön liittyvien asenteiden muokkaus ja pidempi työura voidaan nähdä osana subjektiin kuuluvaa diskurssin mukaista kokemista ja tekemistä (Willig 2013). Ne voidaan

liittää Foucault'n minätekniikoihin, joiden avulla henkilö itse tai jonkun muun avulla muokkaa itseään saavuttaakseen tietyn onnellisuuden, viisauden tilan (Foucault 1988, 18), esimerkiksi työn tuoman vireyden tai vapaaehtoistyön tuoman hyödyllisyyden tunteen. Erityisesti työuran pidentämisen ja vapaaehtoistyön mutta myös terveellisten elintapojen katsottiin hyödyttävän yhtä lailla yksilöä ja yhteiskuntaa, mikä on Alan Walkerin (2002) mukaan aktiivisessa ikääntymisessä hienoa. Yhteiskunta säästää palvelumenoissa ja torjuu työvoimapuula ikääntyneen pysyessä vireänä ja eläessä pidempään terveenä. Tähän voidaan liittää myös näkemys siitä, että ikääntyneen voimavarat eivät ole vain hänen itsensä, vaan niitä voidaan pitää myös yhteiskunnalle hyödyllisinä resursseina (Haarni 2009). Vanheneminen ei ole siis pelkästään ikääntyneen itsensä asia, vaan siihen kytketty yhteiskunnallisia seurauksia ja siten yhteiskunnan tarve hallita sitä (vrt. seksuaalisuus, Foucault 1981; ks. myös Katz 2000).

Aineistossani näkyvä työn ja tuottavuuden painottuminen voidaan liittää tuottavaan aktiiviseen ikääntymiseen (Foster 2018) tai tuottavaan ikääntymiseen (Leinonen 2007; Ishikawa 2020, 127). Tuloksia voidaan peilata Kate Hamblinin (2013, 9–14, 162) ajatukseen aktiivisesta ikääntymisestä aktiivisen hyvinvointi- ja työmarkkinapolitiikan esimerkkinä, jossa hyvinvointivaltion tehtävänä ei ole enää tuoda turvaa työelämän ulkopuolella, vaan yksilön tulee turvata oma hyvinvointinsa työelämässä ja valtion tehtäväksi jää tämän mahdollistaminen.

Yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen suhtauduttiin aineistossa melko ristiriitaisesti (ks. myös Mäntynen & Virtanen 2020). Työuran pidentämisen korostaminen ja poliittiseen aktiivisuuteen liittyvän sukupolvien välisen mahdollisen konfliktin esiintuominen ei tosin välttämättä poikkeaa aktiivisen ikääntymisen diskursista. Aktiivisen ikääntymisen taustalla on väestörakenteen ja sosiaalipolitiikan muutoksen lisäksi myös ajatus sukupolvien välisestä konfliktista, joka liittyy eläkkeiden rahoittamiseen ja tämän tuottamaan jännitteeseen

(Hamblin 2013, 7–28). Aineiston puhettavassa voidaan nähdä aktiivisen ikääntymisen diskursiin yhdistetty ajatus sukupolvien välisestä solidaarisuudesta, ja samalla muistutetaan ikääntyneitä ja muita lukijoita sukupolvien keskinäisestä vastuusta (ks. Walker 2002).

Tuloksia voidaan pohtia myös mediaan ja ikääntymiseen liittyvien tutkimusten näkökulmasta. Kirsi Lumme-Sandt (2010) tutki ikääntyneiden representoimista ET-lehdessä ja havaitsi, että ikääntymiseen liittyvä puhe keskittyi ulkonäköön ja fyysiseen aktiivisuuteen, eläköitymiseen, uusiin haasteisiin ja henkiseen kasvuun. Tämä vaikuttaa tyystin erilaiselta verrattuna viimeaikaisiin tutkimuksiin, joissa aineistona ovat olleet sanomalehdet ja Yleisradion Verkkouutiset (ks. Ishikawa 2020; Mäntynen & Virtanen 2020). Lumme-Sandt (2010) itsekin kommentoi, että ikääntyneille suunnattujen lehtien tarkoitus on painottaa ikääntymisen hyviä puolia. Sekä Ishikawa (2020) että Mäntynen ja Virtanen (2020) huomasivat ikääntyneisiin liittyvän toiseuttavan puhettavan. Mäntynen ja Virtanen tutkivat vanhuuden representaatiota neljässä kotimaisessa sanomalehdessä ja Yleisradion Verkkouutisissa. He havaitsivat, että ikääntymistä käsiteltiin eri tavalla juttutyypistä riippuen. Uutisartikkeleissa vanhuus nähtiin uhkaavana niin taloudellisesti kuin poliittisena voimana, joka äänestää omien etujensa mukaisesti. Pikku-uutisissa vanhuus taas liittyi yksittäisiin tapaturmiin, esimerkiksi hukkumisiin. Henkilöjutuissa esiintyivät viiteryhmästä myönteisesti poikkeavat ikääntyneet, jotka ovat elinvoimaisia ja pystyviä. Mieli-pidekirjoituksissa ikääntyneet nähtiin kirjoittajien mukaan kunnan kansalaisina, jotka ovat jollain tavalla yhteiskunnan uhreja. Tutkimissani pääkirjoitusaukeaman teksteissä on nähtävissä joitakin samoja piirteitä: uhkaavuutta ja poliittista voimaa, hyvän köyhän positiossa myös uhriutta. Henkilökuvia ei pääkirjoituksissa juuri ollut; yksilöllisemmin kuvattiin ikääntyviä poliitikkoja tai muita tunnettuja henkilöitä. Pääkirjoitusten tarkoituksena onkin osallistua julkiseen keskusteluun ja politiik-

kaan (ks. Heikkinen 1999, 276), ei niinkään henkilökuviin maalaaminen.

Aktiivisen ikääntymisen kritiikkiäkin on tarkasteltava. Esimerkiksi van Dyk (2014) toteaa artikkelissaan, että aktiivisen ikääntymisen kritisoijat voivat tahattomasti suojella ikääntyneitä uusliberaalilta aktiivisuudelta; he myös unohtavat haastaa vanhuus- ja keski-ikä-kategorioiden binäärisyyden ja vahvistavat näin vanhuuden toiseutta verrattuna iättömään keski-ikään. Aktiivisuusajattelun juutuessa yhteiskuntaan kriittinen katse tulisikin suunnata esimerkiksi siihen, miten yhteiskunnallisessa keskustelussa huomioidaan eri intersektionaalisten tekijöiden vaikutus ikääntymiseen (ks. Lumme-Sandt ym. 2020) ja aktiivisuusvaateeseen. Myös diskurssin kapeaan, taloudelliseen ymmärtämiseen olisi kiinnitettävä huomiota.

Tämä on havaittu jo aikaisemmassa tutkimuksessa (ks. Boudiny & Mortelmans 2011), ja omat tulokseni vahvistavat käsitystä siitä, että aktiivisuusajattelussa korostuu resurssimainen ja taloudellisesti painottuva aktiivisuus. Kritiikin kohdistaminen talouspainotteiseen näkökulmaan voisi auttaa haastamaan ageistisia asenteita, kun huomiota saisi myös sellainen aktiivisuus, joka ei ole tuottavaa. Tarvitaankin lisää keskustelua siitä, miten aktiivisuuden kaltaiset normit vaikuttavat esimerkiksi neljännessä iässä olevien ikääntymiskokemuksiin.

Yhteydenotto:

Hilla Kiuru, YTM, väitöskirjatutkija
Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiaalityön oppiaine
hilla.v.kiuru@jyu.fi

Kirjallisuus

- Aaltonen T. ”Taiteilija ei vanhene”: haastattelututkimus kuvataiteilijoiden ikääntymiskokemuksista taidemaailmassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2010.
- Abdullah B, Wolbring G. Analysis of newspaper coverage of active ageing through the lens of the 2002 World Health Organization Active ageing report: a policy framework and the 2010 Toronto charter for physical activity: a global call for action. *Int J Environ Res Public Health* 2013;10(12):6799–819. <https://doi.org/10.3390/ijerph10126799>
- Active Ageing Index. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) and the European Commission. Internet: <https://statswiki.unece.org/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home> (viitattu 23.6.2021).
- Ahosola P, Henriksson L. Ihana itsenäinen vanhuus! Vanhuspoliittisten strategioiden toiveuni vanhuudesta ilman julkista hoivaa. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 2016;44(2):45–63.
- Ahosola P, Lumme-Sandt K. ”Sen haluan ilmoittaa, että minä olen vielä pystyssä”: ilman omaisia elävien vanhojen ihmisten toimijuus ja vanhuspolitiikan kategorisoima vanhuus. *Gerontologia* 2016;30(4):182–97.
- Álvarez-García J, Durán-Sánchez A, Del Río-Rama, MdLCD, García-Vélez DF. Active ageing: mapping of scientific coverage. *Int J Environ Res Public Health* 2018;15(12):2727–48. <https://dx.doi.org/10.3390/ijerph15122727>
- Amaral I, Daniel. The use of social media among senior citizens in Portugal: active ageing through an intergeneration approach. *Lecture Notes in Computer Science* 2018;10926:422–34. https://doi.org/10.1007/978-3-319-92034-4_32
- Blaikie A. *Ageing and popular culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Boudiny K, Mortelmans D. A critical perspective: towards a broader understanding of ‘active ageing’. *E J Appl Psychol* 2011;7(1):8–14. <https://dx.doi.org/10.7790/ejap.v7i1.232>
- Brooke M. A study of the government and media discourse on active ageing in Singapore and its effects on the lived experiences of Singapore seniors. *Adv Soc Sci Res J* 2014;1(7):30–42. <https://doi.org/10.14738/assrj.17.447>
- Cumming E, Henry WE. *Growing old: the process of disengagement*. New York: Basic Books, 1961.
- Estes CL, Biggs S, Phillipson C. *Social theory, social policy and ageing: a critical introduction*. Buckingham: Open University Press, 2003.
- European Commission. *Active ageing*. Internet: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1062> (viitattu 4.3.2021).

- European Commission. The 2018 ageing report: economic and budgetary projections for the EU member states (2016–2070). European Economy Institutional paper 079. 2018. Internet: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip079_en.pdf. (viitattu 4.3.2021).
- Evans AB, Nistrup A. Constructing the ethical active older subject: a Foucauldian discourse analysis of active ageing policies in Copenhagen, Denmark. *Int J Sport Policy Politics* 2020;12(4):617–35. <https://dx.doi.org/10.1080/19406940.2020.1827005>
- Fairclough N. Critical discourse analysis. In: Gee JP, Handford M, eds. *The Routledge handbook of discourse analysis*. London: Routledge, 2012:9–20.
- Foster L. Active ageing, pensions and retirement in the UK. *J Popul Ageing* 2018;11(2):117–32. <https://doi.org/10.1007/s12062-017-9181-7>
- Foster L, Walker A. Active and successful aging: a European policy perspective. *Gerontologist* 2015;55(1):83–90. <https://doi.org/10.1093/geront/gnu028>
- Foucault M. *The history of sexuality: vol. 1, an introduction*. Harmondsworth: Penguin, 1981.
- Foucault M. The subject and power. *Crit Inq* 1982;8(4):777–95. <https://doi.org/10.1086/448181>
- Foucault M. Technologies of the self. In: Martin LH, Gutman H, Hutton PH, eds. *Technologies of the self: a seminar with Michel Foucault*. Amherst, MA: University of Massachusetts Press, 1988:16–49.
- Haarni I. ”Pitää lähteä liikkeelle” – aktiivisten eläkeikäisten selityksiä kansalais- ja vapaaehtoismintaan osallistumiselle. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2009;46(2):81–94. <https://journal.fi/sla/article/view/2406>
- Hamblin KA. *Active ageing in the European Union: policy convergence and divergence*. London: Palgrave Macmillan, 2013.
- Hasmanová Marhánková, J. Seductive solutions, inspiration, easy-to-remember phrases, and ambiguity: why is the idea of active ageing so successful? In: Tomczyk Ł, Klimczuk A, eds. *Selected contemporary challenges of ageing policy*. Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, 2017:7–25.
- Havighurst RJ. Successful ageing. *Gerontologist* 1961;1(1):8–13. <https://doi.org/10.1093/geront/1.1.8>
- Heikkinen V. Ideologinen merkitys kriittisen tekstin tutkimuksen teoriassa ja käytännössä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1999.
- Helsingin Sanomat. Info. Helsingin Sanomien periaatelinja. 29.1.2020. Internet: <https://www.hs.fi/info/art-2000006390609.html> (viitattu 26.2.2021).
- Hockey JL, James A. *Growing up and growing old: ageing and dependency in the life course*. London: Sage, 1993.
- Ishikawa M. Media portrayals of ageing baby boomers in Japan and Finland. *Publications of the Faculty of Social Sciences* 159, University of Helsinki, 2020.
- Jacobsen FF. Active ageing. *Int Pract Deb J* 2017;7(Suppl):1–13. <https://doi.org/10.19043/ipdj.7SP.003>
- Karisto A. Vanhenemisen kieli: sosiaaligerontologian näkökulma. Teoksessa: Hippo K, Mäntynen A, Lindholm C, toim. *Vanhuus ja kielenkäyttö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2020:49–75.
- Katz S. Alarmist demography: power, knowledge, and the elderly population. *J Aging Stud* 1992;6(3):203–25. [https://doi.org/10.1016/0890-4065\(92\)90001-M](https://doi.org/10.1016/0890-4065(92)90001-M)
- Katz S. Busy bodies: activity, aging, and the management of everyday life. *J Aging Stud* 2000;14(2):135–52. [https://dx.doi.org/10.1016/S0890-4065\(00\)80008-0](https://dx.doi.org/10.1016/S0890-4065(00)80008-0)
- Keskitalo-Foley S, Naskali P. Tracing gender in political ageing strategies and the press in Finnish Lapland. In: Naskali P, Seppänen M, Begum S, eds. *Ageing, wellbeing and climate change in the arctic: an interdisciplinary analysis*. London: Routledge, 2016:30–48.
- Laliberte Rudman D, Molke D. Forever productive: the discursive shaping of later life workers in contemporary Canadian newspapers. *Work* 2009;32(4):377–89. <https://doi.org/10.3233/WOR-2009-0850>
- Lamb S, Robbins-Ruszkowski J, Corwin AI. Introduction: successful aging as a twenty-first-century obsession. In: Lamb S, ed. *Successful aging as a contemporary obsession: global perspectives*. New Brunswick: Rutgers University Press, 2017:1–23.
- Lassen AJ. Active ageing and the unmaking of old age: the knowledge productions, everyday practices and policies of the good late life. København: Universitet, Det Humanistiske Fakultet, 2014.
- Lassen AJ, Moreira T. Unmaking old age: political and cognitive formats of active ageing.

- J Aging Stud 2014;30(1):33–46. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2014.03.004>
- Leinonen A. Tuottava ikääntyminen: käsitteestä käyttömahdollisuuksiin. *Yhteiskuntapolitiikka* 2007;72(3):295–308.
- López-López R, Sánchez M. The institutional active aging paradigm in Europe (2002–2015). *Gerontologist* 2019;60(3):406–15. <https://doi.org/10.1093/geront/gnz094>
- Lumme-Sandt K. Images of ageing in a 50+ magazine. *J Aging Stud* 2010;25(1):45–51. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2010.08.013>
- Lumme-Sandt K, Nikander P, Pietilä I, Vakimo S. Ikäkäsitteet päätöksenteon taustalla. *Gerontologia* 2020;34(4):359–62. <https://journal.fi/gerontologia/article/view/99605>
- Malanowski N. ICT-based applications for active ageing: challenges and opportunities. In: Cabrera M, Malanowski N, eds. *Information and communication technologies for active ageing: opportunities and challenges for the European Union*. Amsterdam, Netherlands; Washington, D.C.: IOS Press, 2009:107–27.
- MediaAuditFinland. LT ja JT tarkastustilasto 2019. Internet: <https://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2020/08/LT-tilasto-2019.pdf> (viitattu 2.3.2021).
- Mendes FR. Active ageing: a right or a duty? *Health Sociol Rev* 2013;22(2):174–85. <https://doi.org/10.5172/hesr.2013.22.2.174>
- Mielonen M. Mikä on kolmikanta? *Helsingin Sanomat*, 6.10.2006. Internet: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004430555.html> (viitattu 8.4.2021).
- Moulaert T, Biggs S. International and European policy on work and retirement: reinventing critical perspectives on active ageing and mature subjectivity. *Hum Relat* 2013;66(1):23–43. <https://doi.org/10.1177/00187267111435180>
- Mäntynen A, Virtanen MT. Vanhuus mediassa. Teoksessa: Hippi K, Mäntynen A, Lindholm C, toim. *Vanhuus ja kielenkäyttö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2020:76–108.
- Plouffe L, Kalache A. Towards global age-friendly cities: determining urban features that promote active aging. *J Urban Health* 2010;87(5):733–39. <https://doi.org/10.1007/s11524-010-9466-0>
- Rantanen T, Pynnönen K, Saajanaho M, Siltanen S, Karavirta L, Kokko K, et al. Individualized counselling for active aging: protocol of a single-blind, randomized controlled trial among older people (the AGNES intervention study). *BMC Geriatr* 2019;19:e5. <https://doi.org/10.1186/s12877-018-1012-z>
- Rantanen T, Saajanaho M, Karavirta L, Siltanen S, Rantakokko M, Viljanen A, et al. Active aging – resilience and external support as modifiers of the disablement outcome: AGNES cohort study protocol. *BMC Public Health* 2018;18:e565. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5487-5>
- Ranzijn R. Active ageing – another way to oppress marginalized and disadvantaged elders? Aboriginal elders as a case study. *J Health Psychol* 2010;15(5):716–23. <https://doi.org/10.1177/1359105310368181>
- São José, JMSd. Care and the shadow of the fourth age: how does home care get caught up in it and how does it stay away from it? *Ageing Soc* 2020;40(3):643–62. <https://dx.doi.org/10.1017/S0144686X18001241>
- Thane P. *Old age in English history: past experiences, present issues*. New York: Oxford University Press, 2000.
- Timonen V. *Beyond successful and active ageing: a theory of model ageing*. Bristol, UK: Policy Press, 2016.
- van Dyk S. The appraisal of difference: critical gerontology and the active-ageing-paradigm. *J Aging Stud* 2014;31:93–103. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2014.08.008>
- Walker A. A strategy for active ageing. *Int Soc Secur Rev* 2002;55(1):121–39. <https://doi.org/10.1111/1468-246X.00118>
- WHO. What we do. World Health Organization. Internet: <https://www.who.int/about/what-we-do> (viitattu 28.9.2021).
- WHO. Active ageing: a policy framework. World Health Organization, 2002. Internet: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1 (viitattu 1.3.2021).
- WHO. Global strategy and action plan on ageing and health. World Health Organization, 2017. Internet: <https://www.who.int/ageing/WHO-GSAP-2017.pdf?ua=1> (viitattu 5.10.2021).
- Wilinska M, Cedersund E. Stay healthy, be active and work! Motive analysis of policy proposals on old age. *Lang Discourse Soc* 2011;1(1):55–79.
- Willig C. Foucauldian discourse analysis. In: Willig C, ed. *Introducing qualitative research in psychology*. 3rd edition. Maidenhead: Open University Press, 2013:129–42.

Aineistoviitteet

- Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 14.7.2000. Työpaik-
kojen vinoutunut kulttuuri sysää eläkkeelle.
- Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 4.6.2001. Tärkein-
tä on työ.
- Helsingin Sanomat, Erkki Pennanen. Pääkirjoitus/
Merkintöjä 3.5.2002. Eläkeläiset ja lapsiperheet.
- Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 26.10.2002. Työ on
alkanut kiinnostaa eläkeläisiä.
- Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 22.11.2004. Eläke-
ikä nousee vain asenteissa.
- Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 8.3.2009. Vapaa-
ehtoistyön arvo kasvaa työttömyyden lisääntyessä.
- Helsingin Sanomat, Marjut Lindberg. Pääkirjoitus/
Merkintöjä 24.9.2009. Saakoon ihminen vanheta.
- Helsingin Sanomat, Mikael Pentikäinen. Pääkirjoi-
tus/Kolumni 15.6.2010. Uusi sukupolvi on ot-
tanut ohjat.
- Helsingin Sanomat, Annamari Sipilä. Pääkirjoitus/
Kolumni 11.11.2012. Varokaa vihaisia vanhuksia.
- Helsingin Sanomat. Pääkirjoitus 19.7.2013. Donner
uusintaensi-illassa.